

Assaig de definició de l'àrea urbana de Girona

Mita Castañer

Joan Vicente

Eva Comas

Gemma Boix

Universitat de Girona. Secció de Geografia
Plaça Ferrater i Mora, 1. 17071 Girona

Data de recepció: setembre 1997

Data d'acceptació: febrer 1998

Resum

Aquest article és un assaig de definició de l'àrea urbana de Girona a partir de l'anàlisi de les intensitats i direccionalitats dels fluxos de mobilitat laboral. Dins d'aquesta àrea s'establiran categories que ens permetran diferenciar corones de municipis en base al lligam establert entre aquests i Girona. Serà a partir d'aquesta anàlisi que es plantejarà l'estudi a un altre nivell territorial. El concepte de ciutat difusa de Francesco Indovina portarà a una reflexió que permetrà interpretar aquest nou marc territorial. Així, es qüestionarà el tema de l'existència d'una ciutat difusa gironina, cosa que s'intentarà analitzar amb més profunditat en estudis posteriors.

Paraules clau: Girona, àrea urbana, ciutat difusa, mobilitat laboral.

Resumen. *Intento de definición del área urbana de Girona*

Este artículo es un intento de definición del área urbana de Girona basándose en el análisis de las intensidades y direccionalidades de los flujos de movilidad laboral. Dentro de este área se establecerán categorías que nos permitirán diferenciar coronas de municipios en base a las relaciones establecidas entre éstos y Girona. En base a este análisis se planteará el estudio a otro nivel territorial. El concepto de ciudad difusa de Francesco Indovina llevará a una reflexión que permitirá interpretar este nuevo marco territorial. Así, se cuestionará el tema de la existencia de una ciudad difusa gerundense, lo cual se va a intentar analizar más profundamente en estudios posteriores.

Palabras clave: Girona, área urbana, ciudad difusa, movilidad laboral.

Résumé. *Essai de définition de l'aire urbaine de Girona*

Cet article essaie la définition de l'aire urbaine de Girona à partir les intensités et les traits directionnels des fluxes de mobilité laborale. Des catégories définies à l'intérieur de cet espace nous permettront de différencier des couronnes de municipalités suivant les intensités de leurs respectifs rapports avec la ville de Girona. Une réflexion sur le concept de cité diffuse tel que défini par Francesco Indovina sera à l'incise de l'essai pour caractériser cet espace. De façon qu'on discutera le sujet de l'existence d'une cité diffuse dont le centre serait la ville de Girona, thème celui-ci qui sera objet d'une analyse plus profonde à ultérieurs études.

Mots clé: Girona, aire urbaine, ville diffuse, mobilité laborale.

Abstract. An essay of delimitation of the Girona's urban district

This article is an essay aiming at the definition of the urban district of Girona, having as a base the analysis of the intensities and directional tendencies of labour mobility fluxes in it. Several categories will be signaled inside this area which will enable us to differentiate a number of crowns of municipalities according to their respective links with Girona town. A reflection set forth by Francesco Indovina on the concept of diffused town will be the first step in the attempt to typify this area. Thus, the existence of a diffused city core of which would be Girona town will be argued, an issue this one which is to be analysed in future studies.

Key words: Girona, urban district, diffused city, labour mobility.

Sumari

1. Objectius i estructura

L'assaig de definició i conceptualització de l'àrea urbana de Girona que ara s'inicia s'articula a partir de dues premisses:

- L'anàlisi de les intensitats i direccionalitats dels fluxos generats per la mobilitat laboral obligada ens permet definir l'estructura territorial de l'àrea funcional de Girona.
- Al mateix temps, aquesta anàlisi ens permet establir diferents corones de relació entre les diferents agregacions urbanes. Les corones es corresponen a diferents categories conceptuais del fet urbà.

El treball s'estructura en tres parts. En la primera, molt breument, es fa una reflexió teòrica sobre la urbanització difusa i la ciutat difusa. Aquesta reflexió s'articula bàsicament a partir de les aportacions que sobre el tema ha fet Francesco Indovina i que ha concretat en l'article que inicia aquest dossier. Tot seguit, i també de manera sintètica, es presenta la metodologia que s'ha seguit per la definició de l'àrea urbana de Girona. Per acabar, s'exposen les conclusions i els intents de conceptualització a què ens ha portat l'anàlisi de les variables tractades.

Voldríem que aquest article s'entengués, com el mateix títol diu, com el primer assaig d'un tema sobre el qual seguim treballant. D'una banda, pensem que les dades de mobilitat del padró de població de 1996, que avui encara no estan tabulades per l'Institut d'Estadística de Catalunya, ens han de permetre acabar de comprovar les tendències i, d'altra banda, cal aprofundir més en els canvis morfològics de les estructures urbanes i treballar amb alguns fluxos difícils d'obtenir i de quantificar.

2. D'urbanització difusa a ciutat difusa

Des de finals de la dècada dels vuitanta, el terme de ciutat difusa s'ha anat estenent com a descriptor d'una nova forma d'implantació territorial de la urbanització. S'ha interpretat, amb més o menys arguments, que els canvis en el model de producció experimentats des de mitjans dels anys setanta porten associats una organització de l'espai, i del temps, diferent.

Aquests canvis han estat llargament discutits i identificats per un gran nombre d'autors, fins arribar a un mínim denominador comú de veure com a motors d'aquest procés els canvis tecnològics, la crisi del model fordista de producció als països centrals i la «crisi» de l'aglomeració urbana, amb dificultats d'adaptar-se a aquestes innovacions. Vist així, s'hauria de pensar que el fenomen de difusió s'ha donat allà on aquestes transformacions han estat presents, que ve a ser tot Occident.

D'altra banda, el concepte de ciutat difusa sovint costa de diferenciar respecte a d'altres sistematitzacions urbanes com una àrea metropolitana, una ciutat regió, etc., estructures totes elles que també impliquen grans extensions de territori urbanitzat. No és un debat superficial ni bizantí, doncs, ja que, seguint amb la lògica anterior, cada una d'aquestes configuracions respon a models productius i socials específics, és a dir: la ciutat difusa s'ha d'intentar definir en la mesura que el seu reconeixement és imprescindible per a la seva gestió. Amb aquest objectiu, Francesco Indovina (1990; 1997) ha intentat donar una pista tant del procés de difusió com del resultat final de la ciutat difusa. Un primer element per a la definició, al qual Indovina potser dóna massa poca rellevància, és la densitat, la contigüitat física dels elements urbans. Es diu que la densitat material ha estat substituïda per una densitat de fluxos que passen a ser l'estructura de la ciutat; això implica també l'extensió territorial del fet urbà, cosa que es percep circulant i utilitzant la ciutat.

Però el procés d'expansió de la urbanització —que no és un procés de desurbanització com es va pensar a finals dels anys setanta— no necessàriament és una ciutat difusa. En aquest punt, ens sembla, és on el discurs d'Indovina esdevé més interessant i es diferencia d'altres interpretacions estrictament basades en la morfologia (Secchi, 1996; Lanzani, 1989, 1996). La ciutat difusa, perquè ho sigui i es diferenciï de la urbanització difusa, requereix una complexitat en l'organització de fluxos que la simple descentralització no aporta o que una àrea metropolitana —pel fet de ser un territori fortament centralitzat— no aconsegueix. El procés de construcció de la ciutat difusa, segons Indovina, tant es genera d'una dinàmica endògena des del territori suburbà com exògena de l'urbà; d'una necessària fragmentació de la propietat del sòl; de l'existència d'infraestructures que suportin l'alta mobilitat; com de la preexistència de nuclis urbans.

La ciutat difusa no és, per tant, una construcció «espontània»; tots els factors abans esmentats no necessàriament generen una ciutat difusa; en canvi sí que poden generar urbanització difusa. La construcció de ciutat demanda acció, reconeixement del territori, actuacions en el territori, definició de projecte —acceptant la idea d'Oriol Nel·lo que la ciutat arriba fins allà on arri-

ba el seu projecte—. Només d'aquesta manera es podran contrarestar efectes negatius que la urbanització difusa comporta i que també han estat àmpliament comentats (Indovina, 1997; Vicente, 1995): consum de territori, encariment del capital social fix, aïllament social, dificultat de govern.

En resum, i com a introducció de les pàgines que segueixen, amb aquests factors queda clar que no tot és ciutat difusa; que no tot pot ser ciutat difusa; i que al nostre entorn, català, es donen moltes condicions per a la ciutat difusa.

A continuació veurem, com a exemple, què passa a l'àrea urbana de Girona; en definirem el seu abast i quin tipus de relació i forma s'estableix entre els diferents nuclis i activitats.

3. Metodologia d'anàlisi

A partir de la idea repetida en diferents ocasions que la mobilitat laboral obligada és, avui per avui, un dels paràmetres bàsics per entendre les noves estructures territorials i les dinàmiques que acull (Castañer, 1994a i 1994b), hem definit l'àrea urbana de Girona mitjançant la sobreposició i ponderació dels diferents models d'anàlisi del territori que tenen la mobilitat laboral com a variable clau.

Els models analitzats, alguns dels quals defineixen àrees i altres nodes amb l'abast màxim de les àrees d'influència, es basen tots amb les dades de 1986 i 1991¹ (taula 1). Són els següents:

- Cohesió 1986 i 1991: a partir de la relació origen-destinació i destinació-origen que s'estableix entre dos municipis i un cop determinat un valor llindar, es defineix el concepte de cohesió. El sedàs del valor determina la formació d'àrees, entorns en què la gent viu i treballa.
- Centralitat 1986 i 1991: en base als fluxos origen-destinació entre dos municipis i sense establir cap sedàs, es defineix el concepte de centralitat. El valor absolut de les dades determina l'establiment d'unes focalitats a partir de la destinació del primer flux de mobilitat obligada de cada municipi. Els resultats són l'abast màxim de les àrees d'influència.
- Mercats de treball 1986-1991: es defineix la mínima agrupació de municipis que tinguin entre si més interacció absoluta o relativa que amb els altres i que englobi una proporció dels viatges residència-treball per sobre d'un llindar predeterminat (en el nostre cas el 50% i el 75%).
- Destinació Girona 1986 i 1991: a partir dels fluxos destinació-origen, s'estableix una àrea de la qual formen part tots aquells municipis amb població que treballa a Girona. Posem un llindar mínim de 25 llocs de treball.
- Origen Girona 1986-1991: basant-nos en els fluxos origen-destinació per al municipi de Girona, s'estableix una àrea on apareixen tots aquells municipis receptors de treballadors provinents de Girona. Posem com a llindar mínim 50 persones.

1. Les dades de 1981 no s'han usat perquè són poc fiables —hi manca informació de molts municipis— i les de 1996 encara no estan disponibles.

Taula 1

Municipis	Superfície (km ²)	Població 1986	Població 1991	Població 1996	Mobilitat laboral externa
Girona	38,37	67.009	68.656	70.576	6.451
Salt	6,41	21.081	21.807	21.519	5.708
Sarrià de Ter	4,16	3.533	3.237	3.032	798
Quart	37,44	1.644	2.083	2.123	583
Sant Gregori	49,17	1.753	1.867	2.130	452
Bescanó	36,73	2.783	2.833	2.970	803
Fornells de la Selva	11,84	995	1.152	1.308	294
Sant Julià de Ramis	18,12	1.605	1.731	1.942	467
Vilablareix	6,06	901	1.020	1.323	318
Aiguaviva	13,91	358	354	432	82
Cervià de Ter	9,62	628	637	657	117
Canet d'Adri	45,19	453	467	503	107
Bordils	7,26	1.242	1.330	1.309	376
Celrà	20,14	2.268	2.358	2.522	421
Riudellots de la Selva	13,38	1.174	1.453	1.477	685
Juià	8,38	274	283	259	82
Sant Martí de Llémena	43,68	324	313	372	96
Sant Jordi Desvalls	11,70	590	602	588	107
Vilopriu	16,44	(*) 196	176	161	33
Flaçà	6,67	960	914	851	156
Madremanya	13,62	203	179	182	39
Sant Joan de Mollet	3,28	313	312	367	68

* Dada del 1981

La ponderació s'ha establert a partir de valorar més els resultats dels models que consideraven fluxos bidireccionals (origen-destinació/destinació-origen), i per tant definien àrea, i valorar menys els models que simplement assenyalen una direcció. D'altra banda, també s'han valorat de manera diferent aquells models que treballen amb valors relatius d'aquells que treballen valors absoluts.

L'estudi s'ha completat amb l'anàlisi cartogràfica de la localització del sòl industrial, la localització de les grans superfícies comercials, l'anàlisi de la xarxa d'infraestructures de transport i de l'evolució de la urbanització.

4. Definició d'àrea urbana de Girona

Els resultats obtinguts permeten definir diferents nivells d'àrees funcionals a l'entorn de la ciutat de Girona. Segons la intensitat de relacions de fluxos existents i segons l'anàlisi cartogràfica podem distingir, d'entrada i grosso modo, dos tipus d'àrees. En primer lloc la que podem considerar com a àrea urbana, que ja anirem caracteritzant i diferenciant fins a definir dues «subàrees», i en segon lloc el sistema urbà del qual l'àrea urbana de Girona forma part.

Entre els dos anys de referència l'àrea d'influència de Girona (vegeu mapes 1 i 2) s'ha anat consolidant i, alhora, cohesionant. En aquesta, hi podem distingir tres nivells i, de l'estudi d'aquests, hom s'adona que la primera corona de relació és més gran el 1991 que el 1986 i a més s'observa que la majoria de municipis que el 1986 formaven la segona corona el 1991 passen a formar part de la primera. Entre 1986 i 1991 també es donen canvis en el mateix sentit entre la tercera i la segona corones.

Dels resultats d'aquests canvis en resulta una primera corona més gran (augment d'intensitat de fluxos) i una segona i una tercera corones amb menys municipis. Observant els dos mapes notem que els municipis que formen part de l'àrea urbana canvien. Aiguaviva, Sant Jordi Desvalls, Vilopriu i Flaçà veuen augmentada la seva relació amb Girona, i passen a formar part de l'àrea urbana l'any 1991. Els municipis de Llambilles i Vilobí d'Onyar disminueixen la seva relació amb Girona i deixen, l'any 1991, de formar part de l'àrea urbana.

De l'anàlisi dels canvis se'n dedueix que han augmentat les relacions entre els municipis més industrialitzats i s'han mantingut estables en aquells municipis més rurals (vegeu les taules 2 i 3), en part amb aquesta motivació i en part per un augment de l'estricta centralitat de Girona. És de destacar el creixement de l'àrea per la plana del Ter i la carretera de la Bisbal, amb la pujada de corona de Cervià de Ter i amb l'«aparició» de Vilopriu i Flaçà.

La desaparició dins l'àrea d'influència dels municipis de Vilobí d'Onyar i de Llambilles fa pensar que s'han anat consolidant altres àrees del sud-oest de Girona i, per tant, aquests municipis s'han integrat en aquestes, les quals, com veurem més endavant, mantenen una relació important amb l'àrea urbana de Girona.

La primera corona la podem considerar com la ciutat consolidada caracteritzada per la contigüïtat física dels elements urbans, per l'alta densitat, per la

complementarietat d'usos i per la complexitat en l'organització dels fluxos. L'àrea que parteix d'un centre altament densificat s'estructura morfològicament a partir dels eixos de comunicació que uneixen els diferents nuclis i que han esdevingut veritables carrers d'aquesta ciutat, amb comerços a l'engròs i al detall, i amb naus dedicades a activitats d'oci (vies «aparador»).

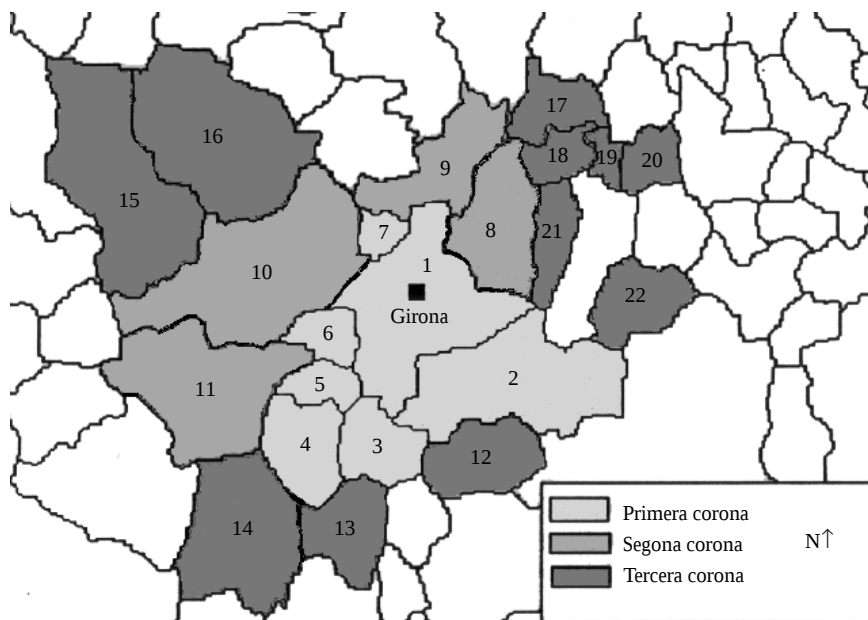
La segona i la tercera corones, conjuntament amb la primera, formen el que alguns han definit com a ciutat real: unitat social i funcional de residència, de treball i de consum on hi ha una col·lectivitat amb una identitat cultural (Borja i Subirós, 1989). Probablement, però, seria més encertat atrevir-nos a definir aquestes corones com a àrea metropolitana ja que, malgrat la bidireccionalitat dels fluxos i un inici de complementarietat, existeix una jerarquia (centralització) molt clara a Girona. En absolut no es defineix una reticularitat per poder definir l'àrea com a ciutat difusa.

A partir de la segona corona la densitat disminueix i les carreteres/eixos estructuradors de l'àrea encara no es poden caracteritzar de carrers. Són les àrees industrials i les relacions que estableixen aquestes amb la residència i els centres —o «el» centre— de serveis, els elements estructuradors d'aquesta petita àrea metropolitana.

Finalment, en un altre nivell d'anàlisi encara no prou aprofundit i ja fora del marc territorial definit fins ara, es constata que l'àrea urbana de Girona, i més concretament la primera corona que hem considerat com la ciutat consolidada, manté unes relacions de mobilitat creixents amb un seguit de ciutats que, al seu torn, constitueixen àrees urbanes també cada vegada més estructurades cada una internament i amb la capital. Són les definides mitjançant el model de cohesió que recull el Pla Territorial General de Catalunya: Figueres, Cassà de la Selva, Banyoles, Anglès, Santa Coloma de Farners i la Bisbal d'Empordà. Entre aquestes àrees existeixen uns fluxos de relació que van molt més enllà dels simples i obligatoris derivats de la capitalitat administrativa i que fan pensar en un altre nivell d'àrea funcional i amb la consolidació d'un sistema urbà.

Una primera anàlisi d'aquestes relacions dibuixa una àrea en forma de triangle (amb els vèrtexs a Figueres, Cassà de la Selva i Santa Coloma) que probablement les dades del proper padró continuarà reforçant i, potser, eixamplant cap a la costa. Aquesta intuïció la basem en els estudis cartogràfics i de fotointerpretació realitzats, que ressalten l'augment del sòl urbà consolidat, l'augment de les infraestructures de comunicació i la progressiva urbanització (centres comercials i de lleure, indústries, tallers, etc.) de les vies de comunicació, especialment visible a la C-150 fins a Banyoles.

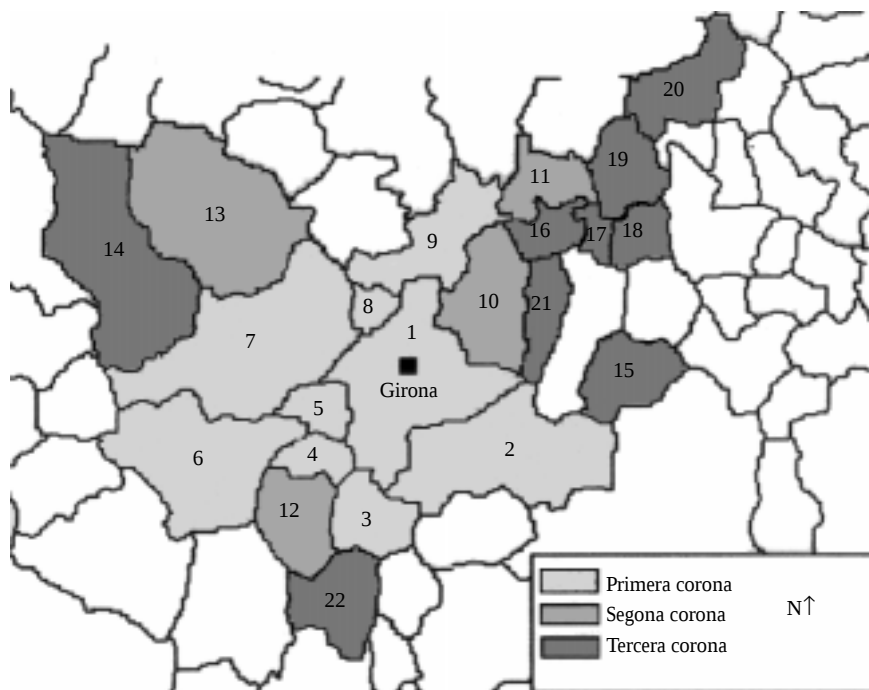
Tot i aquesta tendència, hi ha temes que queden oberts i que caldrà seguir amb atenció, com per exemple el paper creixent de la Universitat, el paper residencial de Banyoles respecte a Girona, la innegable atracció de Barcelona com a centre de serveis especialitzats, i no tan especialitzats... Tanmateix, i seguint els criteris exposats per Francesco Indovina, aquesta àrea s'està consolidant com a ciutat difusa. Caldrà doncs, i queda pendent, anar caracteritzant amb una nova perspectiva l'estructura territorial de Girona i el seu encaix en la Catalunya urbana.

Mapa 1. Nivells d'àrees d'influència de Girona (1986). Delimitació a partir de la mobilitat laboral. Elaboració pròpia.

Taula 2. Any 1986.

Primera corona	Segona corona	Tercera corona
1. Girona	8. Celrà	12. Llambilles
2. Quart	9. Sant Julià de Ramis	13. Riudellots de la Selva
3. Fornells de la Selva	10. Sant Gregori	14. Vilobí d'Onyar
4. Aiguaviva	11. Bescanó	15. Sant Martí de Llémena
5. Vilablareix		16. Canet d'Adri
6. Salt		17. Cervià de Ter
7. Sarrià de Ter		18. Bordils
		19. Sant Joan de Mollet
		20. Flaçà
		21. Juià
		22. Madremanya

Mapa 2. Nivells d'àrees d'influència de Girona (1991). Delimitació a partir de la mobilitat laboral. Elaboració pròpia.

Taula 3. Any 1991.

Primera corona	Segona corona	Tercera corona
1. Girona	10. Celrà	14. Sant Martí de Llémena
2. Quart	11. Cervià de Ter	15. Madremanya
3. Fornells de la Selva	12. Aiguaviva	16. Bordils
4. Vilablareix	13. Canet d'Adri	17. Sant Joan de Mollet
5. Salt		18. Flaçà
6. Bescanó		19. Sant Jordi Desvalls
7. Sant Gregori		20. Vilopriu
8. Sarrià de Ter		21. Juià
9. Sant Julià de Ramis		22. Riudellots de la Selva

Bibliografia

- BORJA, J.; SUBIRÓS, J. (1989). «El renacimiento de la ciudad». *Eurociudades, eurociutats, eurocités, eurocities. Documents i materials base de la conferència Eurociutats (Barcelona, 21 i 22 d'abril de 1989)*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- CASTAÑER, M. (1994a). «Una nova dimensió de la xarxa de ciutats a Catalunya. Les àrees de cohesió». *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, núm. 25, p. 63-77.
- (1994b). «La ciudad real en Catalunya. Las áreas de cohesión». *Ciudad y Territorio. Estudios Territoriales*, núm. 99, p. 101-114.
- GENERALITAT DE CATALUNYA. CENTRE D'INFORMACIÓ I DESENVOLUPAMENT EMPRESARIAL (CIDEM) (1989). «Oferta de sòl i localitzacions industrials a les comarques gironines». Barcelona.
- INDOVINA, F. (dir.) (1990). *La città diffusa*. Venècia: DAEST-IUAV.
- (1997a). *Qualche considerazioni sulla «città diffusa*. Document mecanografiat.
- (1997b). *La città diffusa: cos'è e come si governa*. Document mecanografiat.
- LANZANI, A. (1996). «Tra analisi sociale e indagine morfologica». A CLEMENTI, A.; DEMATTEIS, G.; PALERMO, P. (1996). *Le forme del territorio italiano. I temi e immagini del mutamento*. Bari: Laterza, p. 186-206.
- NEL·LO, O. (1996). «Els confins de la ciutat sense confins. Estructura urbana i límits administratius de la ciutat difusa». A CASTAÑER, M.; FALGUERAS, J.; VICENTE, J. *La ciutat difusa i les perifèries: experiències de planificació i gestió. Actes de les II Jornades de Geografia i Urbanisme*. Girona: Universitat de Girona, p. 55-71.
- SECCHI, B. (1996). «Le trasformazioni dell'habitat urbano in Europa: alcuni appunti». A CASTAÑER, M.; FALGUERAS, J.; VICENTE, J. *La ciutat difusa i les perifèries: experiències de planificació i gestió. Actes de les II Jornades de Geografia i Urbanisme*. Girona: Universitat de Girona, p. 73-79.
- VICENTE, J. (1995). *Del planejament territorial i urbanístic a l'estratègic. El paper del territori en el planejament estratègic*. Memòria de recerca. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.
- VICENTE, J., CASTAÑER, M.; BOVER, J. (coord.) (1996). «L'àrea urbana de Girona: un espai per al futur». Girona: PROGRUP S.A.